

องค์รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ กับพระราชกรณียกิจราชูปถัมภ์กษัตริย์พุทธศาสนา

บทความพิเศษ

กองประวัติศาสตร์และโบราณคดีทหาร
กองบัญชาการสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงศึกษาและบำเพ็ญมาโดยตลอด ในฐานะพุทธศาสนิกชนนั้น แสดงถึงทรงเอาพระทัยใส่ ทรงเจริญพระราชศรัทธา และทรงยึดมั่นใน พระรัตนตรัยด้วยพระปัญญาบารมีโดยแท้จริง ทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้ทรงมี พระปรีชาญาณในด้านภาษาบาลี สันสกฤต และพระไตรปิฎก เป็นที่ประจักษ์แก่อาณาประชาราษฎร์ตลอดระยะเวลาที่ทรงปฏิบัติ มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชวิทยานพนธ์เรื่องทศปารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักสูตรปริญาติลปศาสตร์ มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แสดงถึงพระปรีชาสามารถด้านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีได้อย่างดียิ่ง นอกจากนี้ ยังทรงประกอบพระราชพิธี และพระราชกรณียกิจทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นนิจ ทั้งการเสด็จพระราชดำเนินแทน พระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในส่วนพระองค์เองตลอดระยะเวลากว่า ๕ ทศวรรษ เป็นที่ประจักษ์ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาพระองค์หนึ่ง และทรง บำเพ็ญพระองค์ไว้ในฐานะราชูปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยตลอด

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะองค์พระประมุขของชาติทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกจึงเป็นหน้าที่ของพระบรมวงศานุวงศ์ที่จะต้องโดยเสด็จบำเพ็ญพระองค์เป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มิได้ทรงถือแต่เพียงว่าเป็นหน้าที่เท่านั้น หากแต่ทรงยึดมั่นในพระรัตนตรัยด้วยเจริญพระราศร์ททาและพระปัญญาบารมีโดยแท้จริง ทั้งนี้ก็ต้องถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ปูพื้นฐานให้กับพระราชโอรสพระราชธิดาทุกพระองค์ให้ใกล้ชิดกับพระบวรพุทธศาสนาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เช่น การให้โดยเสด็จพระราชดำเนินไปร่วมพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เป็นนิจ หรือการให้ทรงสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยก่อนทรงพระบรรทม ทรงอ่านหนังสือธรรมะ ทรงอ่านหนังสือพระพุทธศาสนาใส่เทพเปิดให้พระราชโอรส พระราชธิดาฟัง ขณะทรงประชวรด้วย” และเมื่อพระราชโอรสพระราชธิดา

เจริญวัยขึ้น ก็ทรงศึกษาหาความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างสุขุมคัมภีรภาพเจริญงอกงามขึ้นโดยลำดับ เป็นที่ประจักษ์ในพระราชกรณียกิจและพระราชูปถัมภ์พระพุทธศาสนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงศึกษาและบำเพ็ญมาโดยตลอด ทั้งพระราชกรณียกิจในการพระราชพิธีอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาตลอด ๑๒ เดือน อีกทั้งพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในพุทธสถาน เจดียสถาน และสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาทุกจังหวัดทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งพระปริชาญาณในด้านภาษาบาลี สันสกฤต และพระไตรปิฎก เป็นที่ประจักษ์แก่อาณาประชาราษฎร์ตลอดระยะเวลาที่ทรงปฏิบัติมาอย่างยาวนาน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ทรงศึกษาในระดับมัธยมที่โรงเรียนจิตรลดา ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์บทความสั้น ๓ ย่อหน้าเรื่อง “นตฺถิ ปญฺญา

“สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระแม่กับการศึกษา, โรงเรียนจิตรลดาจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพฯ : โรงเรียนจิตรลดา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒.

สมาอาภา : แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี” พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ความในย่อหน้าสุดท้ายดังนี้

“...สิ่งที่ทำให้คนเราแตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ก็เพราะว่าคนย่อมมีปัญญาที่จะนึกคิดและปฏิบัติสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และถูกต้องได้ ผู้ที่ยังปฏิบัติสิ่งที่ดีมีประโยชน์และนึกคิดสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้ก็เปรียบเสมือนผู้ที่ไม่มีความสว่าง นับว่าเป็นผู้ที่อยู่ในความมืด แม้แสงแดดจะแผดเผาจัดจ้านสักแค่ไหนก็ยังเปรียบเทียบกับแสงปัญญาไม่ได้เพราะแสงแดดไม่สว่างพอที่จะทำให้คนเรารู้เห็นแจ้งสิ่งต่าง ๆ ได้ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาที่ว่า “นตถิ ปัญญา สมาอาภา แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี” นั้นเป็นความจริงอย่างที่สุด...”^๒

ต่อมาเมื่อทรงเข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วต้องทรงศึกษาภาษาบาลี และเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น จึงมีพระราชนิพนธ์เป็นรายงานส่งอาจารย์บ้าง พระราชนิพนธ์ส่งไปพิมพ์ในวารสารของคณะบ้าง เช่น เรื่อง ศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อปี พ.ศ.

๒๕๑๖ เรื่อง พระจุฬินทกเถระ ทรงแปลจากต้นฉบับภาษาบาลีในพระคัมภีร์มหมปทกฏกถา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เรื่อง ศาสนากับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เรื่อง ทรรศนะธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และพระราชนิพนธ์ที่เคยพิมพ์แพร่หลายหลายพอสมควร ทรงสนพระราชนิพนธ์อ่านหนังสือทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังที่ทรงได้บรรยายไว้ตอนหนึ่งว่า “...อ่านในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะได้วิชาครูเยะ หนังสือชื่ออนุพุทธประวัติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ หนังสือนี้พิมพ์หลายสิบครั้ง มีประวัติพระอรหันตสาวกหลายองค์ที่มีวิถีชีวิตที่น่าศึกษา เป็นหนังสือที่น่าอ่าน อ่านตอนเด็ก ๆ แล้วชอบ...”^๓ ทั้งนี้ เมื่อทรงศึกษาในระดับปริญญาโท บัณฑิต ได้ทรงทำการศึกษาพระราชนิพนธ์ เรื่อง “**ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท**” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓

^๓ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, การศึกษาของผู้ด้อยโอกาส, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๕), หน้า ๗ - ๘.

ประจำการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๔ โดยมีศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นพระอาจารย์ที่ปรึกษา พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานวิจัยบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งทรงจำกัดเฉพาะแบบที่นับถือกันในประเทศไทยและประเทศศรีลังกา นับว่าเป็นการค้นคว้าคัมภีร์และหนังสือต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและมากที่สุดในเรื่องบารมีเท่าที่มีผู้เคยทำมา ได้ทรงกำหนดที่มาของปัญหาวัตถุประสงค์ในการวิจัย วิธดำเนินงานวิจัย และประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย ไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ดังนั้น พระราชวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นงานวิจัยที่ทรงคุณค่าและมีประโยชน์ยิ่ง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ขอพระราชทานพระราชานุญาตพิมพ์เผยแพร่ ในโอกาสเฉลิมฉลอง ๒๐๐ ปี ของพระบรมราชจักรีวงศ์ และกรุงรัตนโกสินทร์ และได้รับอนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในฐานะเจ้าของลิขสิทธิ์ให้จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นตำราทางพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดเล่มหนึ่งในค่านำของหนังสือเล่มนี้ได้แถลงว่า “...ในอดีตมีเจ้านายในพระบรมราชจักรีวงศ์หลายพระองค์ทรงศึกษามีความรู้

ในภาษามคธหรือเรียกว่าภาษาบาลี เพราะเป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎกพุทธวจนะ พร้อมทั้งอรรถกถาคือคำอธิบายพระไตรปิฎกและฎีกา ได้แก่ คำอธิบายอรรถกถา ปรากฏว่ามีแต่เจ้านายฝ่ายหน้าที่ทรงศึกษา เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวรยาลงกรณ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส ส่วนที่ทรงเป็นคฤหัสถ์แต่ทรงศึกษามีความรู้ภาษาบาลีเป็นที่ปรากฏจนถึงได้รับพระราชทานดลบัตรพัดยศเทียบเท่าเปรียญห้าประโยคในรัชกาลที่ ๕ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ และในรัชกาลที่ ๗ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ส่วนเจ้านายฝ่ายในไม่ปรากฏว่าพระองค์ใดมีพระปรีชาสามารถในภาษาบาลีเป็นพิเศษ จะมีเพียงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาภาษาบาลีเป็นส่วนพระองค์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาภาษาบาลีในชั้นมหามัธยมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย...”^๑ ดังที่ทรงทำพระราชวิทยานิพนธ์ที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า

^๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท, จัดพิมพ์ถวายเนื่องในมหามงคลวโรกาสฉลองพระชนมายุ ๓๖ พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ๒ เมษายน ๒๕๓๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ก.

มิใช่เป็นแต่เพียงวิทยานิพนธ์เพื่อประกอบการศึกษาตามหลักสูตรที่มีระเบียบกำหนดเท่านั้น แต่เป็นผลงานที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถ ในภาษาบาลีเป็นพิเศษ ดังเช่น ทรงใช้คำมกัรเหล่านี้จากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยด้วยพระองค์เอง พระราชทานเหตุผลว่า “...คำแปลที่นักภาษารุ่นเก่าของไทยแปลไว้มักเป็นการแปลรักษารูปศัพท์เดิมเอาไว้ทำให้ความในบางตอนไม่กระจ่างนัก...”^๔ การที่มหาภูมิบาลวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้พิมพ์เรื่องเทศาภิบาลในพุทธศาสนาเถรวาทขึ้นนี้ จึงเป็นหลักฐานประกาศให้ทราบว่ามิเจ้านายฝ่ายในผู้ดำรงพระอิสริยยศศักดิ์สูงพระองค์หนึ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์ได้ทรงศึกษาภาษาบาลีมีความรู้เชี่ยวชาญยิ่ง

นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์เพื่อเป็นองค์ประธานในพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ทรงเป็นประธานในพิธีเวียนเทียนที่พุทธมณฑล เนื่องในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น พระองค์ทรงริเริ่มให้มีการฟื้นฟูประเพณีฉลองวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นประเพณีที่เคยมีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ โดยได้ทรงประกาศเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันจุดโคมประทีปและส่งบัตรอวยพรที่มีข้อความ

เพื่อเป็นการให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ทราบถึงประวัติและความสำคัญของวันวิสาขบูชา รวมทั้งยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ยังได้ทรงเขียนคาถาพระบาลีและแปลเป็นภาษาไทยด้วยลายพระหัตถ์ เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชดำริขึ้นในปลายรัชกาล แต่เมื่อสิ้นรัชกาลแล้วก็ไม่ได้รับความนิยมไป ทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูการส่งบัตรอวยพรวันวิสาขบูชาขึ้น ต่อมากรมศิลปากรและมูลนิธิพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิก็ได้พยายามดำเนินการต่อมาโดยมีพระเมตตาพระราชทานลายพระหัตถ์ให้จัดทำเป็นบัตรอวยพร พระราชทานโคลงข้อธรรมะเพื่อให้กระทรวงวัฒนธรรมพิมพ์แจกแก่พุทธศาสนิกชนในบัตรอวยพรวันวิสาขบูชาด้วย หน่วยงานภาครัฐ องค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้สืบสานพระราชปณิธานจนปัจจุบันในงาน “สัปดาห์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี” จนถึงปัจจุบัน ทรงนำสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยโดยไม่ต้องทรงทางตำราและพระราชทานของที่ระลึกแก่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินสร้างพุทธมณฑล ทรงสนพระราชหฤทัยในกิจกรรมทางศาสนาอยู่ตลอดเวลา เช่น สมัยทรงศึกษาที่โรงเรียนจิตรลดา ก็เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสวดบทสวดมนต์มหาชาติตลอดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และทรงรับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์กฐณเช่นเคย และพระองค์ยังทรงพระราชดำริ

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

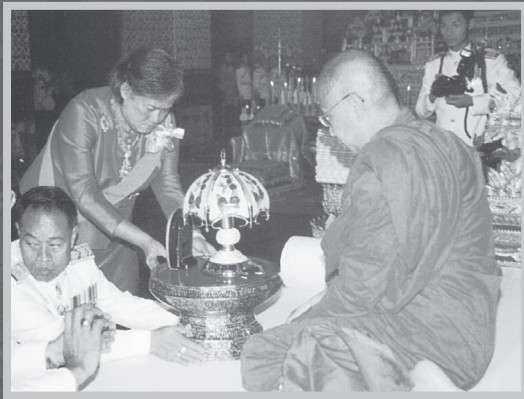
ให้ธรรมสถานแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดงานเทศน์มหาชาติรายยาวขึ้นซึ่งเป็นการเทศน์มหาชาติตามรูปแบบที่ถูกต้องตามตำรับหลวง เพื่อชี้ให้เห็นคนไทยได้เข้าใจในคุณค่าของเรื่องมหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ควรจะกล่าวสรรเสริญถึงพระเกียรติคุณถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดี คือ ทรงเป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม^๖ อันเป็นที่พระอารามที่สำคัญที่สุดของชาติ เพราะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหายานปฐมปฏิมากร และเป็นสถานที่รวบรวมงานศิลปกรรมชั้นยอดเยี่ยมของช่างไทยไว้มากมายหลายสาขา เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์จะมีอายุครบ ๒๐๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยประสบปัญหาด้านต่างๆ มากมาย เช่น ขาดช่างสาขาต่าง ๆ และประสบปัญหาด้านงบประมาณมีน้อย ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาติ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม

บรมราชกุมารี รับเชิญเสด็จเป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๒๓ ด้วยเดชพระบารมีและพระราชวิริยอุตสาหะ งานบูรณปฏิสังขรณ์ได้ลุล่วงไปด้วยดีทรงกำกับตรวจตราการดำเนินงานด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิดเป็นประจำก่อให้เกิดความปิติยินดีเป็นกำลังใจแก่เหล่าช่างผู้ปฏิบัติงานทั่วหน้า ทรงวินิจฉัยตัดสินพระราชหฤทัยเด็ดขาดงานหนึ่งเสร็จทันกำหนด นอกจากนั้นยังทรงได้รับเงินบริจาคจากพระบรมวงศานุวงศ์ และประชาชน ตลอดจนทรงขอพระบรมราชานุญาติสร้างเหรียญพระพุทธรูปมหายานปฐมปฏิมากรให้ประชาชนเช่าบูชา จึงรวมเป็นเงินบริจาคเอกชน ๒๒๐ ล้านบาท จนสำเร็จทันการพระราชพิธีฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ด้วยพระปรีชาสามารถ ด้วยพระมหากุณณาธิคุณที่ทรงอนุรักษวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง อันเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมไทยให้มั่นคงสถาพรโดยสมบูรณ์^๗ นอกจากนี้พระองค์ทรงบูรณะวัดท่าสุทธาวาส จังหวัดอ่างทอง และทรงสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่เพื่อเป็น

^๖ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, เทพรัตนเมธี, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒.

^๗ ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ดุลดวงแก้วแจ่มจรัสวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : ศูนย์ฯ, ๒๕๓๔), หน้า ๗

พระราชกุศลในโอกาสเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ และทรงรับวัดนี้ไว้ในพระราชอุปถัมภ์ด้วย นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอื่น ๆ โดยมีได้ทรงละเลย ซึ่งเมื่อพระองค์ได้รับคำกราบบังคมทูลเชิญเสด็จไปประกอบพิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ นั้น พระองค์ก็จะเสด็จฯ ตามคำกราบบังคมทูลเสมอ รวมไปถึงพระมหากษัตริย์คุณที่โปรดฯ พระราชทานพระราชูปถัมภ์แก่วัดในถิ่นทุรกันดาร และทรงรับเชิญเสด็จไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาอยู่เสมอด้วย

พระราชกรณียกิจ อันเป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองและพสกนิกรชาวไทยนั้น นอกจากจะทรงพระวิริยอุตสาหะบำเพ็ญมาเป็นระยะเวลายาวนานสม่ำเสมอ พระปรีชาสามารถในด้านทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ และทรงเขียนออกมาเป็นพระราชนิพนธ์ ด้วยทรงเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของศาสนา พุทธประวัติ และประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน ข้าราชการบริพาร และนักเรียนในโครงการของพระองค์ท่าน ให้สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่า ทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาองค์พุทธศาสนูปถัมภกตามรอยพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยแท้

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ ศูนย์พัฒนาหนังสือ. (๒๕๓๔). *ดูจงดวงแก้วแจ่มจรัสวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : อรุณสภา.
- รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเทพ. (๒๕๔๕). *การศึกษาของผู้ด้อยโอกาส*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเทพ. (๒๕๓๕). *สมเด็จพระแม่กับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนจิตรลดา.
- รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระเทพ. (๒๕๓๔). *ทศปารมีในพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (๒๕๔๙). *เทพรัตนเมธี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.